

Ο μεγάλος αδικημένος της Ιστορίας

Γράφει ο Ξενοφών Α. Μπρουτζάκης

Ας ξεκινήσουμε από τη γενική επισήμανση πως δύσκολα θα βρει κανείς στην παγκόσμια ιστορία μεγάλη προσωπικότητα με σημαντικό έργο που να μην αμφισβητήθηκε.

Είναι κανόνας και θα επιθυμούσαμε ιδιαίτερα να γνωρίζαμε κάποιες από τις εξαιρέσεις του. Πάντως η περίπτωση του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου δεν είναι μια από αυτές. Οχι μόνο δεν υπήρξε εξαίρεση, αλλά αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερη εχθρότητα και δυσπιστία νιώθοντας κατά έναν τρόπο μόνος εναντίον όλων – Ελλήνων και Τούρκων. Ο Μαυροκορδάτος επωμίστηκε αυτή τη μοίρα, καθώς ήταν ξεχωριστός, άρα «ξένοσ» ως προς την πρόσληψή του, ήταν Φαναριώτης, άρα αντιμετωπιζόταν επιφυλακτικά έως εχθρικά, καθώς δεν εντασσόταν στο κυρίαρχο εθνικό αφήγημα, εκπροσωπούσε καινοφανείς αντιλήψεις και ιδέες, αντιμετωπιζόταν σαν εισηγητής καινών δαιμονίων που αποφορτίζε για το παρόν έχοντας το βλέμμα του στο μέλλον. Από την άλλη, δύσκολα κανείς θα αμφισβητούσε τα σπάνια προτερήματά του, καθότι υπήρξε ο μοναδικός που μπορούσε να σταθεί στη σύγκριση με τον Καποδίστρια. Ήταν γνωστή στους πάντες η ευφροσύνη του, η πολυγλωσσία και η πολυγλωσσία του.

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1791 από φαναριώτικη οικογένεια και ξεκίνησε την καριέρα του αρχικά στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες δίπλα στον θείο του Ιωάννη Καρατζά (1812). Εκεί υπηρέτησε ως γραμματέας του ηγεμόνα θείου του και αργότερα ανέλαβε το αξίωμα του μεγάλου ποστέλνικου, που ήταν το ανώτερο κυβερνητικό αξίωμα. Στη θέση αυτή, ο Μαυροκορδάτος απέκτησε διοικητική, νομοθετική και διπλωματική εμπειρία. Καθώς αυτή η θέση είχε πολύ καλές απολαβές, κατάφερε να δημιουργήσει μια μικρή προσωπική περιουσία, την οποία τρία χρόνια μετά διέθεσε για την Ελληνική Επανάσταση.

Μετά την κινηματογραφική του απόδραση από το Βουκουρέστι, βρέθηκε στη Γενεύη όπου παρακολούθησε μαθήματα οχρωματικής του Ντυφούρ, γνώσεις που θα αποδεικνυόνταν ωφέλιμες στην πολιορκία του Μεσολογγίου. Γνωρίζουμε ότι κατά τη διαμονή του στη Γενεύη μελετούσε κυρίως πολιτικούς συγγραφείς, όπως ο Τζον Χόμπαουζ και ο Φρανσουά Γκιζό, αλλά και διάφορα πολιτικά κείμενα, έχοντας προτίμηση στις διακηρύξεις. Επίσης, συνέλεγε και μελέτούσε συνθήκες που είχαν συναφεί ανάμεσα σε διάφορες ευρωπαϊκές δυνάμεις.

Επόμενος σημαντικός σταθμός στη ζωή του ήταν η Πίζα, όπου σπούδασε και υπήρξε επικεφαλής μέλος του ομώνυμου κύκλου. Παρακολούθησε εντατικά μαθήματα στο πανεπιστήμιο της Πίζας και έλαβε και μαθήματα ιατρικής, που θα του χρησιμοποιούν στη διάρκεια του Αγώνα.

Εγκατέλειψε το κοσμοπολιτικό περιβάλλον του στην Πίζα προκειμένου να μεταβεί στην Ελλάδα και να λάβει μέρος στην Επανάσταση του 1821. Εκεί ανέλαβε πρωτοβουλίες σημαντικές, που καθόρισαν τη μοίρα της χώρας. Λαμβάνοντας διάφορα ανώτατα αξιώματα σε σύντομο χρόνο έγινε διαδοχικά πρόεδρος της Πρώτης Εθνοσυνέλευσης, του Εκτελεστικού Σώματος και στη συνέχεια του Βουλευτικού. Μετά την Επανάσταση, ηγήθηκε της αντιπολίτευσης εναντίον του Καποδίστρια, ως εκφραστής της αγγλικής πολιτικής, και συμμετείχε ενεργά στην πολιτική ζωή της Ελλάδας διατελώντας τέσσερις φορές πρωθυπουργός, εντός της περιόδου 1822-1844.

Η προσωπικότητα, οι απόψεις και η δράση του Μαυροκορδάτου κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και στη συνέχεια του ελεύθερου εθνικού βίου βρέθηκαν στο επίκεντρο της ελληνικής καχυποψίας και αντιμετωπίστηκε με εμφανή αντιπάθεια. Με δυο λόγια – αν προσθέσει κανείς και το ότι επρόκειτο για έναν ακέραιο χαρακτήρα – υπερέβαινε κατά πολύ

ΛΥΝΤΙΑ ΤΡΙΧΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ Ο εμπνευστής του συνταγματικού κράτους

Λύντια Τρίχα
Αλέξανδρος
Μαυροκορδάτος
Ο εμπνευστής του
συνταγματικού κράτους
Εκδόσεις: Πατάκης
Σελ.: 784

αυτό που μπορούσαν να ανεχθούν οι επαναστατημένες εγχώριες φατρίες. Κατά μια έννοια, φαντάζει λογικό να μην τυχθεί της εύνοιάς τους με τόσα προσόντα που διέθετε έναντι των υπολοίπων συγχρόνων του συμπατριωτών.

Το δίχως άλλο ο Μαυροκορδάτος υπήρξε μια αδικημένη προσωπικότητα του ελληνικού εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Χρειάστηκαν δυο αιώνες πολυκύμαντου εθνικού βίου για να αρχίσει η διαδικασία της αποκατάστασής του. Εύστοχα ο Ευάγγελος Βενιζέλος, ένας εκ των πρωταγωνιστών της ιστορικής αποκατάστασης της προσωπικότητας του Μαυροκορδάτου, τον περιέγραψε ως «θύμα του λαϊκισμού και της εθνικής συλλογικής μνήμης». Πόσο εύστοχη παρατήρηση, καθώς αυτός ο ευστροφος και πανεπιστημίων Φαναριώτης με τις καινοφανείς συνταγματικές αντιλήψεις ο συντάκτης της πληρέστερης γεωπολιτικής ανάλυσης στην Ευρώπη του καιρού του («Συνοπτικά περί Τουρκίας», 1819), όπου ανέλυε με εντυπωσιακό τρόπο την εκ των έσω διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εμβριθώς και εμπειροστατωμένα σε αντίθεση με όλους τους παρατηρητές του Ανατολικού Ζητήματος, προσπαθούσε να πραγματοποιήσει το ευρωπαϊκό του όραμα για την Ελλάδα δυο αιώνες πριν από την πραγματοποίησή του – και αυτό υπό καθεστώς επίμονης αμφισβήτησης. Μια τέτοιο βεληνεκούς προσωπικότητα δεν ήταν δυνατόν να μην πέσει «θύμα του λαϊκισμού και της εθνικής συλλογικής μνήμης». Στο πόνημά του παρατηρεί κάτι το οποίο κανένας Ευρωπαίος διπλωμάτης δεν φανταζόταν εκείνη την εποχή: ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποτελεί παράδειγμα σήψης και διαφθοράς, καθώς η διακυ-

βέρνηση της παραגי τυράννου που αυθαιρέτων σε τοπικό επίπεδο σε βάρος του κράτους.

Ας αναλογιστούμε ότι αυτό που ο Μαυροκορδάτος είχε εμπνεύσει πριν καν την έναρξη της Επανάστασης, τη συγκρότηση δηλαδή ενός σύγχρονου συνταγματικού κράτους κατά τα δυτικά πρότυπα, πιστεύοντας ότι η εθνική μας μοίρα είναι ο δυτικός κόσμος και πολιτισμός, σήμερα από τα ενένια κόμματα της Βουλής μόνο δυο (επιτυχώς πλειοψηφικά) το υπηρετούν. Πάνω σε αυτό, καλό είναι να θυμηθούμε και το δημοψήφισμα του 2015! Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος υπήρξε μια πολιτική προσωπικότητα που υπερέβαινε τις αντικειμενικές δυνατότητες πρόσληψης των θέσμών του από τους συγχρόνους του μέσα στο πλαίσιο που έδρασε. Παρά τις έντονες αντιπάθειες που δημιουργούσε, το μόνο που δεν του αμφισβητήθηκε ποτέ ήταν η πολιτική του επάρκεια.

Στα πρώτα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης λίγοι ήταν εκείνοι που είχαν ένα συγκεκριμένο σχέδιο για το πώς θα επιτευχθεί η ανεξαρτησία και, κυρίως, πώς θα διαχειριστεί κανείς την πολυπόθητη απελευθέρωση. Την 15η Ιανουαρίου 1822, με θέσπισμα της Εθνικής Συνελεύσεως, ο Μαυροκορδάτος εξελέγη πρόεδρος του Εκτελεστικού Σώματος και αυτή η ημερομηνία μπορεί να θεωρηθεί ως η αρχή της ευρωπαϊκής πορείας της χώρας – πριν ακόμα αναγνωριστεί ως επίσημο κράτος με σύννομο! Έτσι, το Πολύτευμα της Επιδραύου υπήρξε καθοριστικής σημασίας για τις εξελίξεις της πολιτικής ζωής στην αγωνιζόμενη Ελλάδα.

Από την αρχή της Επανάστασης ο Μαυροκορδάτος εργαζόταν επίσημα και ανεπίσημα με στόχο να πείσει κυρίως τους Αγγλογάλλους και δευτερευόντως τους Αυστριακούς ότι η Ελληνική Επανάσταση δεν πατρώνεται από τους Ρώσους. Έτσι, στο ιδεολογικό περιεχόμενο του σύμβολό της της Συνελεύσεως και του Πολυτεύματος δεν γίνεται καμιά αναφορά στη Φιλική Εταιρεία, ούτε στον Ψηφιλάντη. Μάλιστα, φρόντισε να εξεφανιστεί το σύμβολό της, ο Φοινίκας, όπως και η σημαία που είχε κυματίσει στη Μολδοβλαχία.

Ο Μαυροκορδάτος έδωσε σκληρό αγώνα προκειμένου να απορρωσποήσει την Επανάσταση, καθώς είχε την ιδιόφυτη διορατικότητα να διακρίνει ότι το μέλλον του ελληνοεθνικού και της Ελλάδας ήταν ταυτισμένο με την Ευρώπη και τα ευρωπαϊκά συμφέροντα. Αυτό που προσπαθούσε να αναδείξει ήταν ότι ένα νεοελληνικό χριστιανικό κράτος από τους απογόνους των αρχαίων Ελλήνων θα μπορούσε να αντικαταστήσει πλήρως την παρακμάζουσα και υπό κατάρευση βάρβαρη μουσουλμανική Τουρκία, αποτελώντας ταυτόχρονα το ευρωπαϊκό ανάχωμα στον ρωσικό επεκτατισμό που αναζητούσε διέξοδο στη Μεσόγειο. Στην ουσία, ο Μαυροκορδάτος είναι ο εισηγητής της ιδέας ότι η δημιουργία του νεοελληνικού κράτους θα έλυσε το πλέον δυσεπίλυτο πρόβλημα εξωτερικής πολιτικής της εποχής, το Ανατολικό Ζήτημα, σε αντίθεση με την κατοπινή άποψη των Μαρξ - Ένγκελς, που θεωρούσαν τη δημιουργία του νεοελληνικού κράτους ιστορικό λάθος.

Γενικότερα, η ευρωπαϊκή διπλωματία της εποχής το θεωρούσε, ούτε λίγο ούτε πολύ, σαν ένα «κράτος - απόφωση». Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Δημήτρης Γούναρης (που έγινε τρεις φορές πρωθυπουργός της Ελλάδας), αρκετά χρόνια αργότερα, το 1907, δεν δίστασε ενώπιον του Ελληνικού Κοινοβουλίου να αποκαλέσει το κράτος «εμπαιγμένο της Ιστορίας». Το «συνταγματικό βασίλειο του Όθωνα» χαρακτηρίζεται από τον Καρλ Μαρξ ως «πολιτικό φάντασμα». Στις αιτιάσεις των εκπροσώπων του ελληνικού μεγαλοϊδεατισμού «περί ασφρακτικών ορίων του ελληνοεθνικού», ο Ένγκελς παρατηρούσε στα μέσα του δεκάτου ενάτου αιώνα ότι, ούτε ο αριθμός τους ούτε το εθνικό τους πνεύμα δεν έδιναν στους Έλληνες «κάποιο πολιτικό βάρος ως έθνος, εκτός από τη Θεσσαλία κι ίσως και την Ήπειρο».

Ο Φαλμεράιερ έγινε ιδιαίτερα γνωστός στους Έλληνες καθώς θεωρούσε τη συγκρότηση του νέου ελληνικού κράτους ως «ασυγχώρητο ευρωπαϊκό λάθος». Θυμίζουμε ότι ο Γερμανός ιστορικός στην προσπάθειά του να προτείνει μια λύση στο δαιδαλώδες Ανατολικό Ζήτημα της εποχής του υποστήριξε ότι η Ελλάδα είχε ουσιαστικά αφελληνιστεί ήδη κατά τη διάρκεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η ιστορική αυτή εκτίμηση είχε πολιτική σκοπιμότητα, καθώς επιθυμούσε να αποδυναμωθούν τα ελληνικά επιχειρήματα που στήριζαν οι φιλέλληνες Δυτικοευρωπαίοι, προβάλλοντας έτσι το επιχειρήμα μιας ισχυρής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη Βαλκανική, στη θέση της «πολιτισμικά εκφυλισμένης» Ελλάδας.

Έχουμε πει κατά καιρούς ότι η Ιστορία και οι πρωταγωνιστές της συγκροτούν το μεγάλο μυθιστόρημα της ανθρωπότητας. Η Λύντια Τρίχα μας παραδίδει τη βιογραφία του Μαυροκορδάτου, μιας πολυσήμαντης προσωπικότητας, τόσο έντονης που θα ταίριαζε περισσότερο σε έναν μυθιστορηματικό ήρωα. Πρόκειται για μεγάλο επίτευγμα, για έναν άθλο από τη μεριά της συγγραφέως, που μπόρεσε να συνδυάσει τόσο αρμονικά και ανάγλυφα τον βιογραφούμενο με την εποχή του, τον ιδιωτικό και τον δημόσιο βίο, ταυτόχρονα με την παράλληλη περιπέτεια της «συλλογικής του μνήμης», η οποία εδώ και δύο αιώνες αναμένει καρτερικά τη δικαίωση.

Να θυμίσουμε ότι αυτό που κερδίζεται στα πεδία των μαχών εύκολα χάνεται από τη διπλωματία, αν αυτή δεν έχει όραμα, σχέδιο και ξεκάθαρους στόχους. Πράγματα που ως φαίνεται ανέλαβε να δώσει στην Επανάσταση ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Η διπλωματική ιδιοφυΐα του τον ξεχώρισε από τους συγκαίριούς του. Ακόμα και ο Βερναρδάκης, που δεν συγκαταλεγόταν στους φανατικούς του φίλους, παραδεχόταν ότι «προσήνεγκε μεν εις τον αγώνα πολυτίμους υπηρεσίας εξωτερικώς και διπλωματικώς...».

Ο Μαυροκορδάτος, με δυο λόγια, συνδέει την εθνική μας ανεξαρτησία με την ευρωπαϊκή σταθερότητα και δικαίως θεωρείται ως ο πρώτος εισηγητής του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Ελλάδας. Ο Μαυροκορδάτος δεν υπήρξε ποτέ δέσμιος προσωπικών αντιλήψεων όσον αφορά στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Απλώς παρακολουθούσε τις διεθνείς εξελίξεις και είχε την ικανότητα να προσαρμόζει σε αυτές το εθνικό συμφέρον. Το πόσο σημαντικό ήταν το ότι ο Μαυροκορδάτος είχε ολοκληρωμένο και σαφές ιδεολογικό και πολιτικό σχέδιο για την Επανάσταση και για τη συγκρότηση ενός μετεπαναστατικού κράτους έγινε σαφές το 1825, όταν η Επανάσταση κινδύνευε σοβαρά να καταρρεύσει μετά τη σταδιακή ανακατάληψη της Πελοποννήσου από τον Ιμπραήμ, τότε που η αποτυχία της θεωρείτο βέβαιη και όλοι πρότειναν πρόθυμα διάφορες μορφές συνθηκολόγησης, π.χ. να γίνει η Πελοπόννησος μια ηγεμονία με Ρώσο ή Γάλλο ηγεμόνα ή απλά να συνθηκολογήσουν - «προσκυνήσουν» - τους Οθωμανούς... Τότε γίνεται φανερό ότι όλοι σκέπτονταν μια λύση

παράδοσης, η οποία δεν περιείχε ούτε κατά διάνοια τα πολιτικά και ιδεολογικά προστάγματα της Επανάστασης. Ήταν προφανής η τεράστια έλλειψη σοβαρής πολιτικής καθοδήγησης του ενόπλου απελευθερωτικού αγώνα. Η Επανάσταση αντί της ανεξαρτησίας, προσπαθούσε να αλλάξει ηγεμόνα.

Κατά την εποχή του δανεισμού, η χώρα εκφραζόταν πολιτειακά από το Προσωρινό Πολίτευμα της Επιδαύρου όπως αυτό προσδιόριζε το πρώτο Σύνταγμα της 1ης Ιανουαρίου 1822. Το δάνειο δεν μπορούσε εκ των πραγμάτων να έχει εμπράγματες εγγυήσεις. Η Επανάσταση (με ό,τι αυτό σήμαινε) βρισκόταν απλώς σε μια διαδικασία αμφισβήτησης της οθωμανικής κυριαρχίας με άγνωστες συνέπειες και με έναν ευγενή πόθο, που δεν ήταν άλλος από τη συγκρότηση ενός νέου κράτους, του οποίου προφανώς τα όρια, τη διεθνή αποδοχή και την επιβίωση δεν μπορούσε να προδικάσει κανείς.

Γεγονός είναι ότι τόσο το Σύνταγμα όσο και το δάνειο ήταν δυο πρώτες ενέργειες που η μια συνέδραμε την άλλη, ώστε η Επανάσταση να αποκτήσει μια πρώτη μορφή θεσμικής κατοχύρωσης. Θα έλεγε κανείς ότι το Προσωρινό Πολίτευμα αποτελούσε ευτυχή προϋπόθεση του δανεισμού. Άρα, τόσο το Σύνταγμα όσο και τα πρώτα δάνεια εντάσσονταν στο πλαίσιο μιας σειράς μηχανισμών που χρησιμοποιούσε η Επανάσταση προκειμένου να πετύχει τον τελικό της σκοπό, που δεν ήταν άλλος από τη συγκρότηση του νεοελληνικού κράτους.

Τα (πολυσυζητημένα) δάνεια της Ανεξαρτησίας είχαν μεγαλύτερη πολιτική βαρύτητα από ό,τι οικονομική. Πιο συγκεκριμένα, η χώρα αποκτά από τον μεγαλύτερο χρηματοπιστωτικό οίκο παγκοσμίως ένα διεθνές κυρίαρχο χρέος πριν αποκτήσει κρατική υπόσταση και κατά συνέπεια πριν αναγνωριστεί διεθνώς η κρατική της κυριαρχία! Στην «Αντίφαση του "κυρίαρχου χρέους"» ο Ευάγγελος Βενιζέλος σημειώνει σχετικά: «Αυτό είναι εντυπωσιακό και αποδεικνύει ότι η ικανότητα μιας οντότητας που τείνει να γίνει κρατική και η ικανότητα κάθε κράτους να έχει πρόσβαση στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίου, στις διεθνείς αγορές ομολόγων, είναι στοιχείο πρωτίστως πραγματολογικό. Ως τέτοιο προοιωνίζεται την αναγνώριση καταρχάς του κράτους, δηλαδή τη μετακίνηση από τη σφαίρα των πραγματικών συσχετισμών και καταστάσεων στη σφαίρα των νομικών συνεπειών στο πεδίο του Διεθνούς Δικαίου, που είναι όμως από τη φύση του πραγματιστικό». Πρόκειται εμφανώς για μιαν ευφυέστατη ενέργεια εξωτερικής πολιτικής, η οποία χρεώνεται στην πολιτική ιδιοφυΐα του Μαυροκορδάτου.

Η ογκώδης αυτή βιογραφία δεν έρχεται να συνδράμει μόνο στην αποκατάσταση μιας εθνικής αδικίας, αλλά συμβάλλει στη διαμόρφωση της εθνικής αυτογνωσίας. Κάτι που καθιστά το έργο της συγγραφέως μια εντυπωσιακή ψηφίδα αποκατάστασης του εθνικού μας αφηγήματος.